

Opis źródła:

Przedstawione źródło to co dziesięciodniowe sprawozdanie z przestępczości Referatu Śledczego Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej w Olsztynie z dni od 5 do 15 grudnia 1945 r. Dokument ten prezentuje informacje na temat stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w ówczesnym powiecie olsztyńskim. Ukazuje problemy, z jakim niedługo po wojnie światowej musiało się zmagać społeczeństwo Warmii i Mazur. Okres ten dla tej części Polski był wyjątkowo mroczny. Zdziczenie i bestialstwo wojny trwały także po jej zakończeniu i objęło wiele aspektów ówczesnej rzeczywistości. Bezprawie było dziełem zwykłych kryminalistów i osób szukających łatwego zysku, ale także – o zgrozo – milicji, wojska i aparatu bezpieczeństwa. Sytuacji nie ułatwiał fakt, że obok polskich władz funkcjonowała Armia Czerwona i NKWD, co pogłębiało w ludziach stan zagrożenia¹.

Miejsce wydania:

W cieniu bezprawia. Bezpieczeństwo i porządek publiczny w Olsztynie i w powiecie olsztyńskim w latach 1945–1946. Wybór dokumentów, wybrał i oprac. R. Syrwid, Olsztyn 2021, s. 114–115, nr 60.

Miejsce przechowywania źródła:

Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Olsztynie. Wydział Kryminalny. Sprawozdania KM MO Olsztyn 1945–1947, sygn. 120/72, k. 35, maszynopis – kopia z podpisami plut. Antoniewicza i ppor. W. Gizy.

Tekst źródła:

W cieniu bezprawia. Bezpieczeństwo i porządek publiczny w Olsztynie i w powiecie olsztyńskim w latach 1945–1946. Wybór dokumentów, wybrał i oprac. R. Syrwid, Olsztyn 2021, s. 114–115, nr 60.

Sprawozdanie dekadowe z przestępczości za czas od 5 do 15 grudnia 1945 roku

Morderstwa

W dn. 8 grudnia 1945 roku, we wsi Nowy Bartąg, pow. Olsztyn, do mieszkania ob. Michałkowej Jadwigi przyszło trzech osobników w mundurach armii sowieckiej i zażądali coś

¹ *W cieniu bezprawia. Bezpieczeństwo i porządek publiczny w Olsztynie i w powiecie olsztyńskim w latach 1945–1946. Wybór dokumentów*, wybrał i oprac. R. Syrwid, Olsztyn 2021, s. 5.

do zjedzenia. Kiedy się posilili i wypili butelką wódki, którą przynieśli ze sobą, jeden z nich usiłował zgwałcić w/w. Mąż Michałkowej rzucił się na ratunek, ale pozostałych dwóch bandytów przemocą zamknęło go do drugiego pokoju.

Ob. Michałkowa stawiała opór i rozwścieczony bandyta wystrzelił z karabinu do w/w. Kula trafiła w brzuch i zgon nastąpił na miejscu.

Zaalarmowana Milicja [Obywatelska] i WP, w pościgu zdołała ująć dwóch bandytów, a trzeci zbiegł. Sprawcami byli dezercerzy z Armii Czerwonej, niejaki Iwampijew Ilja i Dyzalej Mikołaj. Akta dochodzenia wraz z zatrzymanymi odesłano do władz wojskowych sowieckich.

Rabunki

W dn. 5 grudnia 1945 roku, we wsi Sząbruk, pow. Olsztyn, do mieszkania ob. Gap[p]y Marty, przyjechali samochodem żołnierze WP i zrabowali 10 kożuchów, około 30 garniturów męskich i damskich, 3 worki wełny, 2 wały sukna i inne rzeczy.

Sprawców nie ujęto. Dochodzenie w toku.

W dn. 11 grudnia 1945 roku, we wsi Gryźliny (Kolonia), pow. Olsztyn, do mieszkania ob. Bernadt Franciszki przyszło dwóch żołnierzy w mundurach armii sowieckiej i zrabowali dwie pary obuwia i pościeli, zbili poszkodowaną i zamknęli do piwnicy.

Sprawców nie ujęto. Dochodzenie w toku. [...]

Potajemne gorzelnictwo

W dn. 8 grudnia 1945 roku, we wsi Gietkowo, pow. Olsztyn, przeprowadzono rewizję w zabudowaniu sołtysa tejże wsi ob. Parisa Czesława i Bylaka Jana i znaleziono aparat do pędzenia samogonki. Aparat zasekwestrowano, podejrzanych zatrzymano i z aktami dochodzenia odesłano do Prokuratora Sądu Okręgowego [w Olsztynie].

Kradzieże

W dn. 12 grudnia 1945 roku, we wsi Woryty, pow. Olsztyn, na szkodę ob. Niekielowskiego Jana skradziono ze stajni dwa konie.

Poszkodowany zawiadomił Post. MO w Gietrzwałdzie i milicjanci wraz z nim śladami, które prowadziły w kierunku Ostródy, udali się w pościg. W odległości około 5 kilometrów od miejsca przestępstwa ujęto sprawców wraz z końmi, które za pokwitowaniem oddano właścicielowi.

Sprawcami byli: ob. Szczygielski Stefan, zam. we wsi Lipa, gm. Kleszewo, pow. Pułtusk, ob. Szczygielski Bronisław, zam. w Pułtuskul. Kościuszki nr 113 i ob. Rachuba Bronisław, zam.

we wsi Chmielowo, g. Kleszewo, pow. Pułtusk. Sprawców zatrzymano i z aktami dochodzenia odesłano do Prokuratora Sądu Okręgowego.

Komendant Powiatowy MO Kierownik Referatu Śledczego

/-/ppor. [Władysław] Giza /-/Antoniewicz, plut.

Słowniczek pojęć.

Nowy Bartąg – chodzi o Bartązek. Obecnie jest to osada w gminie Stawiguda, powiat olsztyński, województwo warmińsko-mazurskie. Za: *W cieniu bezprawia...*, s. 114, przyp. 187.

Sząbruk – wieś w gminie Gietrzwałd, w powiecie olsztyńskim, w województwie warmińsko-mazurskim.

Gryżliny – wieś w gminie Stawiguda, powiat olsztyński, województwo warmińsko-mazurskie
[<http://www.sloownik.ihpan.edu.pl/search.php?id=853&q=Gry%C5%BAliny&d=0&t=0>]

Gietkowo – obecnie Gutkowo, wieś w gminie Jonkowo, powiat olsztyński, województwo warmińsko-mazurskie.

Woryty – wieś w gminie Gietrzwałd, powiat olsztyński, województwo warmińsko-mazurskie.

Lipa – wieś w gminie Pułtusk, powiat pułtuski, województwo mazowieckie
[<http://www.sloownik.ihpan.edu.pl/search.php?id=13778&q=lipa&d=0&t=0>]

Kleszewo – wieś położona w gminie Pułtusk, powiat pułtuski, województwo mazowieckie
[http://dir.icm.edu.pl/pl/Sloownik_geograficzny/Tom_XV_cz.2/83]

Chmielowo – Chmielewo, wieś w gminie Pułtusk, powiat pułtuski, województwo mazowieckie.

Pytania do źródła.

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. Jakiego rodzaju przestępstwa odnotowywała milicja na terenie powiatu olsztyńskiego w opisywanym przez źródło okresie?
2. Kto był sprawcą opisywanych przestępstw?
3. O jakiego rodzaju problemach społecznych – oprócz dużej skali przestępczości – można wnioskować na podstawie przedstawionego dokumentu?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

1. Wyjaśnij radykalne zmiany dotychczasowych stosunków narodowych, państwowych, politycznych, społecznych, gospodarczych i cywilizacyjnych oraz ich przyczyny na terenie Warmii i Mazur po zakończeniu II wojny światowej.

2. Jakie dzieci określano mianem „Stalinek”, „Rusek”, „Porus”?

Literatura pomocnicza:

Browiński Cz., *Olsztyn 1945–1970*, Olsztyn 1974, s. 5–42.

Chłosta J., *Od zaborów do współczesności (1772–2018): Rok 1945*, w: J. Achremczyk, J. Chłosta, *Dzieje powiatu olsztyńskiego*, Olsztyn 2018, s. 442–445.

Czołgoszewski J., *Więziennictwo okresu stalinowskiego na Warmii i Mazurach w latach 1945–1956*, Olsztyn 2002, s. 9–31, 73–187.

Dieckert K., Grossmann H., *Bój o Prusy Wschodnie. Kronika dramatu 1944–1945*, tłum. W. Sawicki, Gdańsk 2011.

Gieszczyński W., *Armia Sowiecka na Warmii i Mazurach w latach 1945–1948. Szkic do monografii*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego” 2013, nr 27, s. 59–75 ż

Gieszczyński W., *Zniszczenia, grabieże i gwałty Armii Czerwonej na Warmii i Mazurach (1945–1946)*, w: *Warmia i Mazury w 90-lecie odzyskania przez Polskę niepodległości*, red. B. Gaziński, Olsztyn 2009, s. 41–54.

Gliniecki T., *Polityczne przyczyny i konsekwencje Rozkazu nr 006. Zachowania żołnierzy Armii Czerwonej podczas ofensywy na Prusy Wschodnie w 1945 r.*, w: *Misja wojska. Strategia i bezpieczeństwo państwa. Szkice o siłach zbrojnych*, red. nauk. T. Panecki, J. Smoliński, Warszawa 2019, s. 295–305.

Golon M., *Wśród ponemieckich ruin i sowieckich maruderów na południowych Mazurach. Działalność Armii Czerwonej i polskiej administracji w powiecie nidzickim w 1945 r.*, w: *Miasta, regiony i ludzie. Studia i szkice z historii powszechnej i Polski w XX wieku*, red. nauk. R. Kozłowski, Z. Girzyński, M. Golon, Toruń 2016, s. 283–325.

Kierejczyk E., *Województwo olsztyńskie w latach 1945–1949. Kształtowanie się administracji ogólnej, rad narodowych i samorządu terytorialnego*, Olsztyn 1980, s. 12–23.

Lewandowska I., *Trudne dziedzictwo ziemi. Warmia i Mazury 1945–1989*, Olsztyn 2012, s. 19–44.

Łaniec D., *Województwo olsztyńskie w latach 1945–1948. Studia z odbudowy pozarolniczych działów gospodarki*, Olsztyn 1978, s. 15–92.

Łukaszewicz B., *O nową Polskę. Z dziejów aparatu bezpieczeństwa i porządku publicznego na Warmii i Mazurach w latach 1945–1950*, Olsztyn 1989, s. 23–70.

Palski Z., *Proces przejmowania byłych ziem Prus Wschodnich przez państwo polskie. Aspekty polityczno-gospodarczo-militarne*, w: *Ziemie odzyskane pod wojskową administracją radziecką po II wojnie światowej. Materiały z konferencji*, red. S. Łach, Słupsk 2000, s. 107–122.

Sokołow B., *Współczesna rosyjska historiografia wobec zbrodni Armii Czerwonej popełnionych w Europie Wschodniej w latach 1944–1945*, w: *Pod czerwoną gwiazdą. Aspekty sowieckie obecności w Europie Środkowo-Wschodniej w 1945 roku*, red. S. Rosenbaum, D. Węgrzyn, Katowice–Warszawa 2007, s. 43–62.

Najważniejsze czury.

Rok 1945 jest rokiem zakończenia II wojny światowej. W styczniu 1. Armia Wojska Polskiego zajęła Warszawę. W lutym odbyła się konferencja w Jałcie. Miały także miejsce alianckie naloty dywanowe na Drezno. W marcu w Kairze powstała Liga Państw Arabskich. W kwietniu miał miejsce początek ofensywy sprzymierzonych wojsk alianckich we Włoszech. W tym samym miesiącu zmarł prezydent USA Franklin Delano Roosevelt, a władzę po nim objął Harry Truman. Na konferencji w San Francisco opracowano i przyjęto „Kartę Narodów Zjednoczonych”. Nad Łabą doszło do spotkania wojsk sowieckich i aliantów zachodnich. 30 kwietnia Adolf Hitler miał popełnić samobójstwo. Urząd prezydenta Rzeszy, ministra wojny i zwierzchnika niemieckich sił zbrojnych został objęty przez admirała Karla Dönitza. Początkiem maja Armia Czerwona zdobyła Berlin, a przedstawiciele Karla Dönitza podpisali bezwarunkową kapitulację. Wojska sowieckie zdobyły także Pragę. W czerwcu ogłoszono przejście najwyższej władzy w Niemczech – podzielonych na cztery strefy okupacyjne – przez Francję, Wielką Brytanię, USA i ZSRR. W lipcu rozpoczęła się kolejna konferencja pokojowa, tym razem w Poczdamie. Kilka dni po jej zakończeniu Amerykanie zrzucili bomby atomowe na japońskie miasta, najpierw na Hiroszimę, a następnie na Nagasaki. ZSRR wypowiedział wojnę Japonii i zajął Mandżurię. 2 września przedstawiciele Japonii podpisali kapitulację. W Polsce Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej zastąpił utworzony końcem poprzedniego roku Rząd Tymczasowy. Wicepremierem i ministrem rolnictwa został Stanisław Mikołajczyk. Została rozwiązana Armia Krajowa. NKWD aresztowała i wywiozła do Moskwy przywódców Polski Podziemnej (tzw. proces szesnastu).

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Karolina Maciaszek.

